

Kurban ve Öteki: René Girard'da Mimetik Arzu, Şiddet ve Günah Keçisi Mekanizması

The Sacrifice and the Other: Mimetic Desire, Violence and Scapegoat Mechanism in René Girard

Burak ŞAHİN¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
buraksahin@ardahan.edu.tr
ORCID:0000-0001-9051-6841

Geliş Tarihi/Received

07.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted

05.09.2023

Yayın Tarihi/Publication Date

27.12.2023

Atf/Citation: Şahin, B. (2023). Kurban ve Öteki: René Girard'da Mimetik Arzu, Şiddet ve Günah Keçisi Mekanizması. *Veche*, 2 (2), 76-88.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

René Girard (1923-2015), mimetik arzu ve günah keçisi mekanizmasına yönelik teorisi ile toplumların kültürel kökenlerini açıklamaya çalışmıştır. Girard'a göre toplumsal ilişkilerin kaçınılmaz güdüsü olan mimesis, toplumsal gruplarda yoğun bir benzeşmeye ve bu benzeşmenin yol açtığı şiddetin bir kurbanı aktarılmasına neden olmaktadır. Girard'ın teorisi insan türünün

Öz

Sosyoloji, felsefe, edebiyat eleştirisi, antropoloji, kültür çalışmaları gibi alanlarda eserler üretmiş olan René Girard bu çalışmalarında özellikle kültürün kökenleri üzerine eğilmiştir. Bu makalede, Girard'ın düşünce dünyasının merkezinde yer alan kavramların açıklanması hedeflenmiştir. Çalışmada, Girard'ın düşünce dünyası mimetik arzu, günah keçisi, kurban ve şiddet üstüne değerlendirmeleri aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu kavramların tartışılması için Girard'ın çalışmalarından ve Girard üzerine yazılan İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çalışma ile Girard'ın terimlerini doğrudan ele alan az sayıdaki Türkçe çalışmaya katkı sunmak hedeflenmiştir. René Girard din ve toplum arasındaki bağı mimetik arzu kavramıyla ortaya koymaktadır. Girard'a göre, toplulukta rekabet duygusunu artıran öykünme çatışmayı ve sonunda da kurban bunalımını doğurmaktadır. Rekabet yoğunlaştıkça rakipler birbirine benzemektedir. Rekabetin tırmanması çatışmacı bir enerji biriktirmektedir. Topluluğun tekrar huzura ve barışa kavuşmasının yolu tüm suçların aktarılacağı bir günah keçisinin tespit edilmesinden geçmektedir. Günah keçisinin seçiminde farklı ölçütler bulunabilmektedir. Ancak en yaygın ölçüt kurbanın topluluktaki sıra dışı ve farklı konumudur. Fiziksel, ruhsal ve toplumsal statüye ilişkin farklılıklar birisini kolayca günah keçisine dönüştürebilmektedir. Günah keçisi mekanizmasının yabancı ve ötekilik tartışmalarına olan benzerliği dolayısıyla, çalışmanın son bölümünde Girard'ın düşünceleri Simmel, Bauman ve Agamben'in kavramlarıyla bir arada değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Günah Keçisi, Mimetik Arzu, René Girard, Şiddet.

Abstract

René Girard, who has produced works in fields such as philosophy, literary criticism, anthropology, sociology and cultural studies, especially focused on the origins of culture in these works. In this article, it is aimed to explain the concepts that are at the center of Girard's world of thought. In the study, Girard's world of thought is analyzed through his evaluations on mimetic desire, scapegoat, victim and violence. In order to discuss these concepts, Girard's studies and English sources on Girard were used. With this study, it is aimed to contribute to the few Turkish studies that directly deal with Girard's terms. René Girard reveals the bond between religion and society with the concept of mimetic desire. According to Girard, mimicry, which increases the sense of competition in the community, creates conflict and ultimately victim crisis. As competition intensifies, competitors become similar to each other. The escalation of competition is accumulating a confrontational energy. The way for the community to regain peace and tranquility is to identify a scapegoat to whom all crimes will be transferred. There are different criteria for choosing a scapegoat. However, the most common criterion is the victim's unusual and different position in the community. Differences in physical, mental and social status can easily turn someone into a scapegoat. Due to the similarity of the scapegoat mechanism to the discussion of stranger and otherness, Girard's thoughts are evaluated together with the concepts of Simmel, Bauman and Agamben in the last part of the study.

Keywords: Mimetic Desire, Religion, René Girard, Scapegoat, Violence.

saldırganlığını mimetik arzu çerçevesinde incelemektedir. Mimesis, öykünmenin bilinçsiz ve içsel motivasyonunu ifade etmektedir (Golsan, 2002).

Girard'a göre, kültürün kökenini oluşturan ayin, mit, kurban törenleri gibi unsurlarda mimetik arzunun izleri bulunmaktadır. Öykünmenin yol açtığı şiddet önceden belirlenmeden gelişmiş olsa bile daha sonra kontrollü ve ritüelleştirilmiş şiddet ile dengelenmektedir. Böylece bunalım bastırılmakta ve barış sağlanmaktadır. İnsan ilişkilerinin temelinde yer alan bir mimetik arzu başkalarına öykünmeye ve rekabete neden olmaktadır. Zamanla arzunun kendisi de kaybolmakta ve rakibi yenmek nesneye sahip olmanın önüne geçmektedir. Rakipler birbirleriyle giderek daha çok benzeşmekte ve birbirlerinin ikizleri haline gelmektedir. Aralarındaki bunalım bulaşıcı hastalıklar gibi yayılmaktadır. Bu biriken enerjinin dağılmasının tek yolu da enerjinin kurbanı yöneltmesi olacaktır (Gruenler, 2021). Girard, kurban ve günah geçisi mekanizmasının uygarlığın tüm öğelerini açıklamakta kullanmaktadır. Mimetik arzunun yol açtığı gerginlik doruk noktasına ulaştığında farklılıklar kaybolmakta ve bir benzeşme meydana gelmektedir. Çatışma durumunu ise, ancak günah geçisi çözmektedir. Günah geçisinin kim olacağı topluluğun bütünlük ideolojisinden ayrı olarak düşünülememektedir. Kurbanlar hep bir tiksinti ve sakınma uyandırarak topluluğun bütünlük duygusunu tahrip etmektedir. Kitleselel hezeyanın ardından barış ve dolayısıyla toplumsal mutabakat gerçekleşecektir (Peter, t.y.).

Bu çalışmada, sosyal bilimci, antropolog, edebiyat teorisyeni ve felsefeci olarak tanınan bir düşünür olan René Girard'ın mimetik arzu teorisi, günah geçisi mekanizması ve kurban tartışması üzerinde durulmaktadır. Çalışmada Girard'ın toplumdaki şiddetin kaynaklarını hangi bağlamlarda ele aldığı derlenmektedir. Bu amaçla, René Girard'ın çalışmaları ile Girard üzerine İngilizce ve Türkçe literatürdeki çalışmalar taranmıştır ve bu çalışmalar doküman analizine tabi tutularak kavramların açıklanmasına yardımcı olmasına dikkat edilmiştir. Konu hakkında hâlihazırdaki kayıt ve belgeler doküman analizi yoluyla sistemli olarak incelenebilmektedir (Karasar, 2012). Girard'ın terimleri, sinema, tiyatro ve edebiyat alanındaki çeşitli Türkçe araştırma makalelerinin teorik çerçevesini (ör. Aygün, 2022; Balcı, 2022; Kozal, 2013) oluştursa da Türkçe literatürde Girard'ın kurban, mimesis, günah geçisi kavramlarını doğrudan inceleyen, Girard'ın eserlerinin antropolojik ve sosyolojik niteliğini ortaya koyan çalışmalara az rastlanmaktadır. Bu makalede bu eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir. Çalışmanın ilk kısmında Girard'ın kilit kavramı olan mimetik arzu üzerinde durulmaktadır. İkinci kısımda, günah geçisi mekanizmasının bileşenleri ifade edilmektedir. Son kısımda ise, Girard'ın günah geçisi ve kurban betimlemelerinin yabancılaşma ve ötekilik kavramlarıyla olan ilişkisi aktarılmaktadır. Bu kavramların Girard'ın günah geçisi mekanizması ve şiddet üzerine düşünceleriyle benzerlikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda, Simmel, Bauman ve Agamben'in ötekilik üzerine tartışmaları Girard'ın günah geçisi tartışmasıyla birlikte yorumlanmaktadır. Böylelikle, sosyal bilimler literatüründeki "günah geçisi" tartışmaları arasında bir bağlantı kurmak amaçlanmıştır.

Mimetik Arzu

René Girard mimetik teori ile zengin ve kapsamlı bir insan kültürü teorisi ortaya koymaktadır. Girard'a göre kültür, günah geçisi mekanizması aracılığıyla toplumsal şiddetin ritüelleştirilmesinden kaynaklanan dinsel bir tasavvura dayanmaktadır. Girard'ın teorisinde en temel kavram, türümüzü karakterize eden saldırganlığın ve şiddetin ana kaynağı olarak mimetik arzu kavramıdır (Gallese, 2011, s. 87). René Girard, eski mimesis kategorisine dayanan özel bir arzu teorisi geliştirmektedir. Girard'ın görüşüne göre mimesis terimi, kültürün temelinde yer alan öykünmecilik yatkınlık anlamına

gelmektedir. Bu yatkınlık, insan davranışını ve düşünme biçimini zorlayan birincil, bilinçsiz, içsel ve yaşamsal dinamizmi belirlemektedir. İnsan; öykünme yoluyla dilini, öğrenme ve bilgi edinme yeteneğini geliştirmektedir. Birincil mimetizm aynı zamanda sosyalleşmenin ve kültürlenmenin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu fikir, Aristoteles'ten beri tartışılmaktadır. Aristoteles'e göre; insan, taklit konusundaki büyük yeteneğiyle diğer hayvanlardan ayrılmaktadır (Straczek, 2014, s. 47). René Girard'ın mimetik teorisini, her şeyden önce, dinin kökeninin ve tüm tezahürlerinin ve temel unsurlarının (kurban, ayin, mit vb.) aynı mekanizma içinde izini sürmesi nedeniyle bir tür din fenomenolojisi olarak kabul etmek mümkündür. Öte yandan, Girard'ın teorisi aynı zamanda "çatışma kuramı"dır; çünkü yalnızca dinle ilgili kavrayışlarından değil, aynı zamanda onun şiddet olgusunun kökenine ilişkin metodolojik açıklamalarından da kaynaklanmaktadır (Tóth, t.y.).

Girard'a göre kültür ritüelle gelişmektedir. Öngörülme ve sık görülen mimetik şiddet dönemlerine engel olabilmek için, kültürler belli tarihlerde kontrollü, önlenbilir ve ritüelleştirilmiş şiddet anları düzenlemektedir. Ritüel durmadan benzer kurbanlar üzerinde aynı günah keçisi düzenliğini yineleyerek bir öğrenim biçimi haline gelmektedir. Bu düzenek, bunalımların çözümü olduğu için her mimetik bunalım anında devreye girmektedir. Böylece toplum her biçimdeki bunalımı yatıştıran; ergenlik bunalımını geçiş ritüelleriyle, ölüm bunalımını cenaze törenleriyle, hastalık bunalımını ritüel tıpla çözen bir kurumsallaşma halini almaktadır (Girard, 2010, s. 63). Girard'ın teorisinin birincil yeniliği, tüm insan gruplarında ve kültürlerinde şiddet ile öykünme arasında sistematik bir ilişki görmesinde yatmaktadır (Tóth, t.y.).

Girard'a göre, insanlar öykünmekten birdenbire vazgeçerse, tüm kültür biçimleri ortadan kalkabilecektir. Nitekim nörologlar da beynin muazzam bir taklit makinesi olduğunu ifade etmektedir (Straczek, 2014, s. 47-48). Girard'ın teorisi, insan ırkını taklit için tek boyutlu bir yaratık olarak tanımlayan bir tür antropolojik karikatür değildir; daha ziyade bir insanın başkalarına karşı temel açıklığına atıfta bulunmaktadır. Böylece mimetik teori, insanı başkalarıyla ilişkiler bağlamında yorumlanabilen sosyal bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bunu yaparken, bireyciliğe (hem felsefi hem de metodolojik açıdan) açıkça karşı çıkmakta ve insanların temelde ortak mimetik ilişkileri tarafından şekillendirildiğini ileri sürmektedir (Tóth, t.y.).

Girard'a göre mimetik arzu, tüm insan ilişkilerinin temelinde yer almaktadır. Arzular, başkalarının arzularına göre şekillendirmektedir. Herkes bir başkasının, hatta bazen kendi modellerinin modeli haline gelmektedir. Farklılıklar bulanıklaştıkça mimetik arzu rekabete dönüşmektedir. Mimetik arzudan kaynaklanan mimetik rekabet tırmanmaya eğilimlidir. İnsan şiddeti doğası gereği bulaşıcıdır ve onunla temasa geçenler, onun tarafından kirlenmektedir (Yepes, t.y.). Rekabet ve kişiler arasındaki şiddet, iki kişinin arzularını her ikisinin de sahip olamayacakları tek bir nesneye yönelttiği her durumda tehdit oluşturmaktadır. Bu tür arzu nesnelere dünya kültürlerinin çoğunda kesinlikle yasaklanmış olması, mimetik arzunun toplum için oluşturduğu tehlikenin açıkça bir işaretidir (Palaver, 2013a, s. 37-38)

Mimetik arzuyla başlayıp mimetik rekabete dönüşen; kurbansal ya da mimetik krizle şiddetini pekiştiren ve nihayet günah keçisi ile bir çözüme ulaşan bütün bir sürece, Girard "mimetik düzenek" adını vermektedir. Bu düzenekte özne modeline, modeli de özneye öykünmektedir. Böylece bireyler daha fazla karşılaşmakta, çatışmaya varan bir gelişim sürecini izlemektedir. Girard, bu sürece "ikizlerin ilişkisi" adını vermektedir (Girard, 2010, s. 48-49). Rekabet yoğunlaştıkça, daha önce ayırt edilen bireylerin özellikleri aşınmaya başlamakta ve hasımlar etkili bir şekilde birbirlerinin "ikizi" haline gelmektedir. Rakip arzuların ve eylemlerin karşılıklı taklidinin yoğunlaşması, kahramanların

arzularının farazi nesnesi yerine giderek birbirlerine karşı daha fazla takıntılı hale geldiği bir durum yaratmaktadır. Arzu nesnesini diğerine üstün kılmak amacıyla kendilerini farklılaştırma çabasına girişerek birbirlerine ayna etkisinde bulunmaktadırlar. Fakat, böyle bir yoğunlaşma farklılıkları da ortadan kaldırmaktadır. Farklılıkların silinmesi yoluyla işleyen çatışma ve rekabetin bu tırmanı, Girard'ın "kurban krizi" dediği şeyi doğurmaktadır. Kurban krizi, yerel düzeyde başlayarak giderek kültürel düzeni baltalamaya çalışan şiddet faaliyetinin yoğunlaşmasıdır (Fleming, 2002, s. 60).

Girard'a göre, insan şiddetinin ana kaynağı saldırganlık değil rekabettir. İnsanlar ne zaman başkalarını taklit etseler ve birlikte paylaşamayacakları veya birlikte zevk alamayacakları nesnelere arzulasalar, kolayca birbirlerine düşman olmaktadır. İnsanın hayvanlarla paylaştığı ortak arzulara ek olarak, herhangi bir içgüdüsel nesneden yoksun, arzulamak gibi karmaşık bir özlemi de bulunmaktadır (Palaver, 2013a, s. 37-38). Şiddetli karşılıklık içinde, diğer deyişle ikili bir öykünme yoluyla işleyen mimetik düzenek, her yana dağılma eğiliminde olan bir çatışmacı enerji biriktirilmektedir. Krizden kurtulmanın ve topluluğun kendini tahrip etmesini önlemenin tek formülü, bu hiddeti herkesin benimseyeceği bir kurbanı doğru yönlendirmektir. Mimetik histerinin avucundayken topluluğun içinde yer alan üye, karışıklığın tek nedeni olarak görülmüştür. Böylece, bu kişi veya kişiler ortak yönelim noktası olarak belirlenmektedir. Topluluktan önce tecrit edilen kurban, en sonunda tüm topluluk üyelerinin katıldığı bir gazap töreninin nesnesi haline gelmektedir. Kurban hakkında inceleme yapıldığında onun bir başkasından daha suçlu olmadığı görülecektir. Ancak birtakım nedenlerden dolayı bütün topluluk onun suçluluğu konusunda ikna olmuştur. Günah keçisinin katledilmesi böylece bunalımı ortaklaşa bir cinayet yoluyla sona erdirmektedir (Girard, 2010, s. 58-59).

Günah Keçisi Mekanizması ve Kutsallık

Girard günah keçisini, bir topluluğun oy birliğiyle etrafında toplandığı ve toplumsal kışkırtmanın tamamının üzerinde yoğunlaştığı, tarihsel olarak gerçek bir olayın yeniden sahnelenmesi olarak tasvir etmektedir (Traylor, 2014, s. 132). Gruenler'e göre (2021, s. 194-195), arkeolojik kanıtlar bazı erken dönem insan topluluklarının kendi kendini yok etmenin eşliğini aştığını göstermektedir. Ancak erken dinsel inançlara ilişkin kanıtlar, birçok insan topluluğunun geçmişine bakıldığında günah keçisi mekanizması olarak adlandırılabilir şeyi kendiliğinden keşfederek yok olmaktan kaçındığını da göstermektedir. Artan rekabet, topluluğu yok etmekle tehdit ederken; bir üye, örneğin sakatlık gibi bir ötekilik belirtisi ile damgalanmış olarak ve suçlanmak üzere seçilmektedir. Aniden, mimetik bir şekilde, grubun diğer tüm üyeleri öfkelerini, kovulan veya öldürülen bu kişiye yöneltmektedirler. Girard'a (2010, s. 14) göre, doğal seçim teorisi nasıl ki hayvanların evrimini idare eden sistemleri ortaya koyuyorsa, günah keçisi teorisi de kültürün filizlenmesinin ve biçimlenmesinin köklerinde yatan sistemi ortaya koymaktadır.

Bu nedenle ritüel, Girard için insan kültürünün kökenidir. Ona göre, yapmamamız gereken şeylere yasaklar, yapmamız gerekenlere ise ritüeller denmektedir. Ritüel, nihayetinde, yerini kendi güç ve aşkınlık biçimlerini ondan alan yargı sistemi gibi modern kurumlara bırakmıştır. Girard burada, Durkheim'ı izlemektedir ve toplum ile dinin kimliğinin örtüştüğünü öne sürmektedir (Cowdell, 2013, s. 68). Söz gelimi, taşlama cezası tüm topluluğun katılımını zorunlu tutmaktadır ve kurbanın üzerindeki taş yığını, Girard'a göre, ilk mezardır. Ritüel ve mitolojinin yanı sıra şiddetin mimetik nedenlerini azaltmak için ortaya çıkan yasakların hepsinin kaynağı kendiliğinden günah keçisi ilan etmektir. Kurban dininden diğer tüm kültür biçimleri gelişmektedir. Spor, oyunlar, tiyatro ve diğer kamusal gösteri türlerinin kökleri kutsal şiddettedir ve genellikle az ya da çok şiddetli günah

keçisi ilan etme dâhil mimetik dinamiklerden yararlanılmaktadır (Gruenler, 2021, s. 194-195). Girard, benzer biçimde, hayvanların evcilleştirilmesini erken insanlığın yaygın hayvan kurban etme uygulamasına dönüştükten sonra günah keçisi mekanizmasının tesadüfi bir büyümesine bağlamaktadır. Ona göre, kurban edilmek üzere tutulan hayvan türleri, mizaçları uygun olduğunda, insanlarla nesiller boyu birlikte yaşadıkten sonra evcilleştirilmiştir. Erken modern zamanlara kadar insan kurban etmeyi sürdüren Kolomb öncesi uygarlıklar hayvanları evcilleştirmemiştir. Aynı şekilde, başka türlü tuhaf görünen toprağa tohum ekme uygulaması, yakılmaları yeni bir yaşamın kaynağı haline dönüşen kurbanların gömülmesini hatırlatmaktadır (Cowdell, 2013, s. 63-64).

Girard, şiddetli rekabetin bulaşıcı olduğunu savunmaktadır. Rekabet, veba gibi yayılmaktadır. Gerginlik doruk noktasına ulaştığında, benzeşme durumu bireylerden ve gruplardan sosyal hiyerarşiye ve kurumlara doğru hareket etmektedir. Girard'ın öne sürdüğü gibi, mimetik dürtü kurbanı, yani "günah keçisine" yöneltilmektedir. Toplumsal çöküşle tehdit eden herkesin herkese karşı kolektif şiddeti, kendiliğinden herkesin bir kişiye ya da birilerine karşı şiddetine dönüşmektedir (Straczek, 2014, s. 51). Girard'ın teorisinin, insanın doğal durumunun şiddetli doğasını açıkça savunan Thomas Hobbes'un teorisine yaklaştığı görülmektedir. Hobbes'a göre, insanlar birbirlerine karşı kurtlar gibi davranmaktadır. Bununla birlikte, Hobbes'un insan uygarlığının şiddet içeren bir kökenine gerçekten ne ölçüde inandığı belirsizliğini korumaktadır. Girard ise, kararlı bir adım atmaktadır. Uygarlığın başlangıcında, evrensel bir şiddet kaosuna yol açan gerçek mimetik krizlerin olduğunu iddia etmektedir (Palaver, 2013a, s. 149-150).

Girard, bir kurbanın linç edilmesinin, yönetim biçimlerinin oluşumunda kurucu bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, Roma'nın kuruluş efsanesinde, ikiz kardeşler Romulus ve Remus bir ağız dalaşına girmektedirler. Bunu izleyen eylem sırasında Romulus, Remus'u öldürür ve böylece Roma'yı kurup onun ilk kralı olur. "Savaşan kardeşler" teması, dünya mitinde çok yaygın bir temadır; Girard açısından bu tema, rakip mimesisin yoğunlaştırılmasıyla ortaya çıkan mimetik ikiye katlamının ve benzeşmenin efsanevi bir temsilidir (Fleming, 2002, s. 62). Herkesin herkese karşı bu savaşına bir çözüm bulunmasaydı, insan toplulukları tamamen ortadan kalkardı; çünkü diğer memelilerin aksine, hiçbir içgüdüsel fren ya da egemenlik kalıpları onların kendilerini yok etmelerini engellemezdi. Ancak Girard'a göre, krizin kaynağı olan mimesis şiddetli kaosun üstesinden gelmeye de yardımcı olmaktadır. Krizin zirvesinde, herkes şiddetli rekabetin içine çekildiğinde ve başlangıçta çatışmaları tetikleyen tüm nesnelere artık rakiplerin ilgi odağında olmadığına, mimesis birleşebilir. Zira, bölünme yaratan tüm nesnelere yerini nefret ve şiddet almıştır. Herkesin herkese karşı savaşı birdenbire herkesin bire karşı savaşına dönüşmektedir. Mimesis krizinin neticesinde kurban kovulmakta veya öldürülmektedir (Palaver, 2013b, s. 536-537). Kıyımı gerçekleştirenler, tek bir kişinin bütün topluma yüksek derecede zarar vereceklerine her an inanmaktadırlar. Alışılmış ve klişe suçlama, diğer hükümlerine aracılık ederek onu meşrulaştırmakta ve insanların gözünde eyleme geçmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu meşrulaştırma, bireyin küçüklüğü ile toplumsal gövdenin devasa büyüklüğü arasında köprü kurmaktadır (Girard, 2005, s. 20-21). Günah keçisinin damgalanması; siyasal bunalımlar, seller, taşkın, uzun süren kuraklık, salgın hastalık gibi objektif bir felaketin içinde yeşerebilmektedir. Ancak, bu nesnelere felaket mimetik bir bunalımı diğer bir ifadeyle günah keçisi olgusuyla neticelenecek olan ikizleşmenin çoğalmasını ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, arzulanan nesnenin ayrıştıran "mimesis"i kurbanı karşı tüm birleşmelere imkân veren diğer bir "mimesis"e transfer olmazsa günah keçisi mekanizması da gerçekleşmeyecektir (Girard, 2010, s. 59).

Objektif felaketler içerisinde en bilineni veba salgınıdır. Avrupa’da veba salgını esnasında Yahudiler ve öteki günah keçileri ile ilgili her türden basmakalıp suçlamanın yayıldığı görülmektedir (Girard, 2005, s. 22). Günah keçisini mekanizmasını en canlı çalıştıran olgu, salgınlar olmuştur. Orta çağ toplulukları vebaya yönelik korkularından dolayı uzun süre vebadan bahsetmekten kaçınmışlar ve hatta salgının etkilerini ağırlaştırma riskine karşı gerekli önlemleri almamışlardır. O kadar çaresiz kalmışlardır ki; bu anlayışa göre gerçeği söylemek durumla yüzleşmek değil, onun yıkıcı sonuçlarına boyun eğmek ve tüm normal yaşam görüntüsünden vazgeçmek anlamına gelmektedir. Nüfusun tamamı bu tür körlüğü paylaşmıştır. Kanıtları reddetme konusundaki çaresiz arzuları, günah keçisi arayışlarına katkıda bulunmuştur (Girard, 1996, s. 98). Yahudilere yöneltilen en yaygın suçlama, ırmakları zehirlemeleridir. Zehirlenme ithamı, bütünüyle gerçek olan felaketlerin sorumluluğunu, suç işleyip işlemedikleri tamamıyla tespit edilmemiş insanların üzerine atmayı sağlamaktadır. Zehirlenme iftirası neticesinde, küçük bir grubun veya tek bir kişinin, suçu tespit edilememiş kişilerin tüm topluma zarar verebileceği kuşku doğmaktadır. Sanıklar meşhur Şabat törenlerine geceleyin iştirak ettikleri için mahkûm edilebilirler. Delillerin toplanması için sanığın fiziksel varlığı gerekli olmadığından özür dilemeye veya gerekçelendirmeye de izin verilmemiştir. Bu anlayışa göre, zalimce seremonilere sadece ruhani olarak da dâhil olmak mümkündür (Girard, 2005, s. 23-24).

En küçük bir ihtilafın hemofili hastalarında küçücük bir kanamayla başlayan türden yıkımlara neden olabileceği bir dünyada kurban temsili; saldırgan yönelimlerin ideal yahut gerçek, canlı ya da cansız, ama hep intikamı alınmayan, intikam açısından hep yansız ve kısır konumunda bulunan kurbanlara aktarılmasına neden olmaktadır. Kurban, şiddet tohumlarının büyümesine mani olmaktadır. Grubun hiddet dolu intikam duygusunu etkisiz hale getirmesine yardımcı olmaktadır (Girard, 2003, s. 24). Mitolojik kaynaklarda Yahudilerin ya da Afrika kökenlilerin kıyıma uğramaları konusu belirleyici bir nitelikte değildir. Ancak, bu grupların benzerlerini dünyanın tüm yörelerinde yer alan bir hikâyede ve temada, topluluk şiddetiyle katledilmiş ya da kovulmuş yabancı ve öteki temasında bulmak mümkündür. Kurban dışarıdan gelen birisidir, damgalanmış bir yabancıdır. Linç edilmesindeki gerekçe nedir? Yapmaması daha doğru olan bir şeyi kendine hâkim olamayarak yaptığı düşünülmektedir; davranışında bir musibet algılanmış ve yabancının beden dilinde bir şeyler yanlış yorumlanmıştır. Ev sahiplerinin nazarında yabancının edepsizce ya da garip davranmasının sebebi, anormal olmasıdır. Belli bir etnosentrizm eşiği aşıldığında, yabancı artık tamamen mitolojikleşmektedir (Girard, 2005, s. 45). Jeanne d’Arc, kurban keçisi mekanizmasına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Onu yargılayanlar, onu bir cadı olarak görme anlamında onu tanrılaştırmış ya da şeytanlaştırmışlardır. Doğaüstü güçlere sahip olduğunu itiraf ettiği ve bir cadıya dönüştüğü ileri sürülmüştür; oysa kilise tarafından daha sonra aziz ilan edilmiştir. Jeanne d’Arc bu minvalde, şeytanlaştırılmış ve ilahileştirilmiş günah keçisinin tezatlık içeren köklerini temsil etmektedir (Girard, 1997, s. 250). Mimesis, topluluğun tüm üyelerini tek bir düşmana karşı birleştirdiği sürece, halkın tamamında toplu bir uzlaşma duygusu doğmaktadır. Daha önce topluluğa bireysel rekabet şeklinde serpiştirilmiş olan tüm şiddet ve nefret artık tek bir kişiye yönelmektedir. Kalabalığın gözünde, krizin ortaya çıkmasından kurban sorumludur ve bu nedenle tüm kötülüklerin vücut bulmuş halidir. Önceki krizin canavarlığı şimdi tek bir canavarda kendini göstermektedir; tüm topluluk için günah keçisi haline gelen bir kurbanla mücadele edilmektedir (Palaver, 2013a, s. 151-152).

Girard’a göre günah keçisi mekanizması, en azından belirli bir müddet boyunca, benzeşmiş topluluklara barış temin etmektedir. Bu tarzdan bir tecrübenin yoğunluğu o kadar olağanüstü gerçekleşir ki günah keçisi mekanizması metafizik bir içerik kazanmaya başlamaktadır. Topluluğun içinde ölümden yaşam olduğuna ilişkin bir inanç bırakmaktadır. Kutsalın görevi istikrarı ve barışı

korumaktan ibarettir. Söz konusu işlev asırlar boyunca değişmemiş ve daha sonra sekülerleşmiş kültüre taşınmıştır. Girard'ın, dinin sosyal bütünleşme işlevini yerine getirdiğini düşünen Durkheim'in sosyoloji okulundan ilham aldığı açıkça görülebilmektedir. Durkheim, bütün dinlerin birleştirici işlevini kabul ederek, bu işlevi sadece, din ve kültürün en eski biçimleri olan kurban törenlerine atfetmektedir. Girard'ın kuramına göre; ritüeller, temelde yer alan cinayetin mimetik öykünmesi yoluyla, kurbanın simgesel olarak öldürülmesi ile şiddeti yaymaktadır ve böylece esas şiddeti engellemektedir (Straczek, 2014, s. 52).

Böylece, Hıristiyanlıktaki İsa tasviri günah keçisi mekanizmasının ne olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Şiddetin pençesine düşen bir topluluğa barış ve istikrar getirmek hedefiyle, suçsuz bir kurban öldürülmektedir (Girard, 2010, s. 66). Girard'a göre, İsa'nın çarmıha gerilmesiyle doruğa ulaşan Yahudi-Hıristiyan kutsal kitaplarının ayırt edici özelliği, günah keçisi ilan etme mekanizmasının kendisinin aşamalı olarak açığa çıkarılmasıdır. İşlevi, kendisine bulaşan çatışmadan geçici barışı sağlamak olan ve katılımcıların “kurtarılmasına” yarayan kolektif şiddet eylemi, keyfilikliğini ve dehşetini göstererek en sonunda ifşa edilmekte ve reddedilmektedir. Girard'a göre İncil, mağduriyet mekanizmasının şaşırtıcı bir teşhirini canlandıran ve görevi bizi düzenin şiddet yoluyla yeniden kurulmasına karşı uyarmak olan bir metinsel mekanizmadır (Fleming, 2002, s. 65-66).

Girard için mitler, bir kurbanın topluca öldürülmesiyle uzlaşan topluluğun bakış açısını ifade eden zulüm metinleridir. Mitler, günah keçisini öldürme eyleminin Tanrı'nın kendisinin yasal ve kutsal iradesi olduğu ve bunu eleştirmek veya analiz etmek için hiçbir neden olmadığına ilişkin bir inancı temsil etmektedir (Straczek, 2014, s. 52). Ayinler, günah keçisi mekanizmasının topluluğun kontrollü tekrarıdır ve “ilk toplu ve kurucu cinayetin taklidi” olarak tanımlanabilir. Böylece toplulukta barış ve birlik sürekli olarak yeniden sağlanmaktadır. Tabular veya yasaklar, herhangi bir yeni toplumsal krizin patlak vermesini önleme işlevine sahiptir. İlk kriz sırasında yalnızca kurbanın sorumlu tutulduğu suçlar artık toplum içinde kesinlikle yasaklanmıştır (Palaver, 2013a, s. 154-155). Kurbanın temsili, dinsel hayatla ahlaki hayatı bir araya getirmektedir. Kurban sisteminin aynı anda bir suç eylemi ve kutsal bir değer olmasının nedeni burada gün yüzüne çıkmaktadır. İlkel dinler şiddeti kurala bağlamakta, ehlîleştirmekte, düzene sokmakta ve bütün bunları genel bir dinginlik ve şiddet dışılık ortamında yapmaktadır (Girard, 2003, s. 27-28).

Günah keçisi mekanizması sürecinde, zulmeden grup negatif enerjisini, yani krizin tüm sorumluluğunu kurbanı boşaltmaktadır. Girard, böylece şiddet yanlısı kalabalığın üyeleri arasında meydana gelen uzlaşma nedeniyle günah keçisi mekanizmasını olumlu sonuçlarla da ilişkilendirmektedir (Palaver, 2013a, s. 153). Şiddet ve kurban ilişkisi, ihlalleri önüyor, toplumu ahlaki olarak “temizliyor” ve barışı yeniden sağlayarak üretken bir işlevi yerine getiriyor gibi görünmektedir (Grande, t.y.). Şiddet ve din arasındaki ilişki açısından, arkaik din her şeyden önce ilkel bir şiddet krizinin üstesinden gelmek için önemli bir kültürel kurumdur; ancak günah keçisinin öldürülmesi veya kovulması çok ağır bir saldırganlık olmaya devam ettiği için kendini şiddetten kurtaramamaktadır. Girard'a göre “arkaik dinin paradoksu”, şiddeti önlemek için ikame şiddete başvurusudur (Palaver, 2013b, s. 536-537).

Kurban, Öteki ve Yabancı

Girard'ın “günah keçisi” veya “kurban” mekanizması olarak adlandırdığı şey, bir vekil kurbanın ortadan kaldırılması veya sürgüne gönderilmesi yoluyla çatışmalı arzusunun ürettiği iç çatışmayı yok etmenin kalıcı araçlarını tanımlamaktadır. Bu kurban, düşmanlıkların yansımalarını özümseyerek, “yabancı”ya dönüşmekte ve gerilimlerin suçunu üzerine almaktadır; kovulması veya öldürülmesi bir

topluluğa bir süreliğine uyum ve barış getirmektedir (Fleming, 2002, s. 61). Günah keçisi bulma arayışına çıkanlar, toplumsal sorunlardan sorumlu tuttıkları bu yabancıları izole etmekte ya da ortadan kaldırmaktadır. Bu tür bir kurban etme stratejisi, topluluklara dayanışmacı bir kimlik kazandırabilmektedir; yani kimlerin topluluğa dâhil edildiğine, kimlerin ise topluluktan hariç tutulduğuna ilişkin belirgin bir farkındalık sağlamaktadır. Bu mekanizmada, barışın temini adına, öteki olan yabancılığın sunağında kurban edilmektedir (Kearney, 2012, s. 41).

Bir veba salgını, bir yangın, sel, kuraklık, akrabalar arasında bir tartışma; topluluğun muzdarip olduğu herhangi bir rahatsızlık veya tamamlanmamışlık durumu günah keçisi mekanizmasını harekete geçirebilmektedir. Ayrıca mekanizmayı harekete geçiren durumlar; sembolik, gerçek veya aynı anda sembolik ve gerçek olabilmektedir (Girard, 1996, s. 118). Girard, bu bireylerin aslında zulmü hak edecek hiçbir şey yapmadıklarını vurgulamaktadır. Onları diğerlerinden ayıran hiçbir suç veya zulüm işlememelerine karşın yine de mağdur olmuşlardır. Mimetik arzu yoluyla bu kurbanlar, sonunda topluluğun tüm düşmanca enerjilerinin özel odak noktası haline gelmektedirler. Kısacası, mağdur kendi topluluğunun günah keçisi haline gelmektedir ve krizi hafifletmek için feda edilmekte veya kovulmaktadır (Golsan, 2002, s. 42-43).

Günah keçileri genellikle fiziksel, ahlaki veya sosyal olarak bozulmuş görülmektedir. Yabancılar, sakatlar, dışlanmışlar, çok düşük veya çok yüksek mevkideki kişiler vb. bu kapsamın içine girebilmektedir. “Suçlu” ya tüm topluluk tarafından ya da tek bir adam gibi davranarak bir kişi tarafından, örneğin kardeşlerden biri tarafından öldürülmekte, kovulmakta veya başka bir şekilde ortadan kaldırılmaktadır (Girard, 1996, s. 118). Girard’a göre birçok toplum, iftira atılan ve kara çalınan ötekinin bir merasimle kurban edilmesi üzerinden kurulmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin dayanışma içinde olması adına gerek duyulan esas uzlaşma, tüm suçların söz konusu bireylere, yani “biz”in dışında kalan yabancılar atılmasıyla sağlanmaktadır. İnsanlar arasında nifak tohumu ektiren şiddetin, çatışmanın ve saldırganlığın bu yabancıya nakledildiği anlaşılmaktadır. Günah keçisi mekanizmasının kurbanı olan yabancının topluluk içindeki kötülöklere kurban gitmesi, “halk”ta (gens, natio) bir dayanışma duygusu yaratmaktadır. Halk, yabancıya yönelen bu ortak kıyım ritüeli etrafında bir araya gelmektedir. Uyumun sağlanmasıyla birlikte, topluluk yabancıya en başta duyduğu nefreti hızlıca unutmaktadır; bilakis topluluk kurulduktan sonra geriye dönüp baktıklarında kurbanı saygı duymaya başlayacaklardır. Sonuçta topluluğun kendisini yok etmekten kurtaran şey, yabancının bir ayinle tanrıya sunulması olmuştur (Kearney, 2012, s. 54).

Günah keçisi rolünün; Kenaniler, Yahudiler, cadılar, heretikler, Tanrı’nın varlığını tanımakla birlikte Hıristiyanlığa inanmayanlar ve kolonyalist imparatorlukların yeni kıtaları keşfinin ardından da “yabanlar” gibi çeşitli insan figürlerine aktarıldığı defalarca görülmektedir (Kearney, 2012, s. 44). Hıristiyan topraklarında iğrenç ve tiksinti veren öğeler geleneksel olarak Yahudilere atfedilmektedir. Yahudilerden önce de Roma İmparatorluğu’nda Hıristiyanlar damgalamanın kurbanıydılar. Mağdurlar, isnat edilen suçları gerçekten işlemiş de olabilirler; ancak buna rağmen kıyımı gerçekleştirenlerin seçiminde esas önem taşıyan şey, kurbanların bilhassa katliama uğratılabilir bazı özelliklere mensubiyetleridir. Batılı ve modern toplumda Yahudiler sıklıkla katliama uğramıştır (Girard, 2005, s. 23-24).

İnsanlardan oluşan kurbanların yer aldığı genel listeye bakılırsa; köleler, savaş tutsakları, evli olmayan ergenler, çocuklar, sakatlar, Yunanlıların “pharmakos”u gibi toplum dışına atılanlar listede yer almaktadır. Bazı topluluklarda kralın kendisi günah keçisi olabilmektedir. İlkel toplulukların çoğunda çocuklarla henüz erişkinliğe kabul edilmemiş ergenler de topluluğa dâhil sayılmamaktadır.

Yetişkin olmayanların hakları ve görevleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla günah keçisi ölçütünü topluluk üyelerini birbirine bağlayan değerlere benzer herhangi bir bağ benzerliğinin dışında ya da kıyısında bulunmak oluşturmaktadır. Potansiyel kurbanların toplulukla kaynaşmasını önleyen şey; bazen düşmanca ve yabancı olan özellikleri, bazen yaşları, bazen de sefalet dolu hayatları olmaktadır (Girard, 2003, s. 16). Öteki bazen canavara, bazen de tanrıya dönüştürülebilir. Tanrının kendini açığa vurduğu hiyerofaniler (kutsalın açığa çıkması) ötekileştirmeden çok uzakta cereyan etmemektedir. “Monstrare” kelimesinin etimolojisine bakıldığında, göstermek ve uyarmak biçimindeki iki anlamla karşılaşılmaktadır. Mistiklerin dediği gibi, zaten tanrı da “fascinans et tremendum”dur; yani büyüleyici ve korkutucudur (Kearney, 2012, s. 18).

Kearney’e göre; yabancılar, tanrılar ve canavarlar insanları uçurumun kıyısına kadar yaklaştıran aşırılıkları simgelemektedir. Yerleşik düşünme biçimlerimizi sarsıp yeniden düşünmemiz için bizi kışkırtmaktadırlar. Cennete yahut cehenneme sürülürler ya da topluluklardan dışlanıp yabancıların ülkesine gönderilirler. “Yabancı” portresi, genelde kendilerini başkaları üzerinden veya başkalarıyla karşıtlıklarına göre tarif etmeye çabalayan insanlar için bir tür sınır deneyimi manasına gelmektedir. Yunanların “barbarları”, Romalıların “Etrüskleri” ve Avrupalılar için denizaşırı egzotik diyarlardaki “vahşiler” hep bu sınır deneyiminin uzantısı olmuştur (Kearney, 2012, s. 15-16). Kurbanların ayırt edici özellikleri, toplumsal karışıklık zamanlarında topluluğun şiddetini kutuplaştıran bir mağduriyet işareti görevi görmektedir. Girard, kraliçe olarak yüce konumu ve yabancı kökeni onu Fransa’nın kötülüğünün suçlanacağı bir kurban arayan Parisli kalabalık için kolay bir hedef haline getiren Marie Antoinette’in örneğini sunmaktadır. Aynı mantıkla, pekâlâ kraliyet ailesinin üyesi olmayan toplumun önde gelen üyeleri de bir kurban krizi ortaya çıktığında kolayca günah keçisi ilan edilmektedir. Daha geniş bir açıdan bakıldığında, dini ve etnik azınlıklar toplumsal huzursuzluk zamanlarında sıklıkla irrasyonel şiddetin hedefi haline geldiği görülmektedir (Golsan, 2002, s. 43-44).

Yabancı, gruba doğal olmayan bir şekilde eklenmiş olsa bile grubun organik bir üyesidir. “Yabancı”yla kurulan ilişkideki özel şey, yakınlık ile uzaklık arasındaki özel orantı ve sonuçta aralarında ortaya çıkan karşılıklı gerilimdir (Simmel, 2008, s. 154). Girard’ın belirttiği gibi, tarih boyunca bu tür gruplar daha geniş topluluk üyelerine düşmanlıkları ve saldırıları için ortak bir çıkış noktası ararken sömürülecek “günah keçisi rezervuarları” sağlamışlardır. Tüm günah keçisi kategorilerinde kurbanlar topluluğun sıra dışı üyeleri olsa da yine de o topluluğun üyeleridir. Marjinal statüleri, seçilmelerini kolaylaştırmakta ve zulümlerinin bir misillemeye yol açması ihtimalini düşük kılmaktadır. Ancak, Girard’ın “iyi iletkenler” olarak tanımladığı kişiler olmaları için, çevresel anlamda bile olsa, gruba üyelikleri gereklidir. Mağdur tamamen grubun dışındaysa, cemaatin iç çekişmelerinden dolayı mağduru suçlamak son derece zordur. Günah keçisi mekanizmasına ilişkin bu değerlendirmelerine Girard bazı örnekler vermektedir. Nazizm başlangıçta, Yahudi olmalarına rağmen diğer Almanlarla ortak bir kültürel mirası paylaşan ve Almanca konuşan Alman Yahudilerine saldırmıştır. Avusturya doğumlu olmasına rağmen, Marie Antoinette Fransız kraliyet ailesinin bir üyesiydi. Marie Antoinette yıllar içinde radikalleşen Fransız Devrimi’nin kurbanı olmuş ve hainlikle suçlanarak giyotinle idam edilmiştir (Golsan, 2002, s. 43-44).

Girard’ın günah keçisi ve kurban üzerine değerlendirmeleri Simmel’in yabancı üzerine analizleriyle örtüşmektedir. Yabancı, kavramın bilindik manasıyla burada değildir; bugün gelip yarın giden seyyah gibi değil, bugün gelip yarın da kalan adam gibidir. Belirli bir mekân çerçevesi içinde sabitlenmiştir. Ancak onun içindeki konumu, temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan

beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır (Simmel, 2008, s.149). Yabancılar henüz hakkında karar verilmemiş kimseler olarak tanımlanmazlar; özünde karar verilemezlerdir. Bunlar hakiki melezler ve yaratıklardır; sadece sınıflandırılmayanlar değil, ayrıca sınıflandırılmayanlardır (Bauman, 2003, s. 81-82). Diğer taraftan, yabancı pratik ve teorik açıdan özgür olmalıdır. Dünyaya daha az ön yargıyla yaklaşmaktadır; değerlendirmelerini daha nesnel standartlarla göre yapmaktadır. Eylemlerini gerçekleştirirken dini kaygılar ve adetler ile sınırlanmamaktadır. Yabancıyı tekinsiz yapan nedenlerden biri de budur; yabancıya eleştirel tutumu yerleşik değerleri sarsmaktadır (Simmel, 2008, s.151).

Yabancı ve ötekilik konusunda Simmel'i izleyen Bauman'a göre ise dostluk ve düşmanlık, toplumsallaşma biçimleridir ve toplumsal ilişkilerin arketipidir. Dostluk ve düşmanlık, birlikte toplumsallaşmanın iki koordinatlı matrisini oluşturmaktadır. Dost olma ile düşman olma, ötekinin başka bir özne olarak tanınabildiği, "tıpkı benlik gibi bir özne" olarak yorumlanabildiği, benliğin yaşam dünyasına kabul edilebildiği iki kiptir. Dostluk ile düşmanlık arasındaki zıtlık olmasaydı söz konusu toplumsallaşma biçimleri de mümkün olmayacaktı. Bu bakımdan, düşmanlar olmasaydı dostluk da olmayacaktı (Bauman, 2003, s. 76-77). Bauman için yabancı, ehlileşen husumete, dostlarla düşmanlar arasındaki olağan bir çatışma üreten danişıklı dövüşe karşı ayaklanmaktadır. Yabancıya yaydığı tehdit, düşmanın sebep olduğu çatışmadan daha korkutucudur. Yabancı, toplum olmanın kendisini, yani her biçimden toplumsal birliktelik ihtimalini tehdit etmektedir. Bu zıtlık, bütün bir toplumsal yaşamın ve bunu oluşturan bütün farklılıkların temelinde yer aldığı için, yabancı olan toplumsal hayatın kendisini tahrip edebilecektir. Zira yabancı ne dosttur ne de düşmandır; belki de her ikisidir. Yabancı, karar verilemeyenler ailesinin bir üyesidir (Bauman, 2003, s. 77).

Simmel'in ve Bauman'ın yabancılık ve ötekilik betimlemelerine benzer bir biçimde, Girard'a göre etnik, ulusal ve dinsel azınlıklara asla kendine özgü farklılıklarında itiraz edilmemektedir; aksine, beklenildiği kadar farklılaşamadıkları için, kimi zaman da hiç farklılaşamadıkları için suçlanmaktadır. Ötekiler hakiki farklılıklara hürmet duymamaktadır; duruma göre kimi zaman ahlaksızlıkla kimi zaman da kültürsüz olmakla itham edilmektedirler. Ötekinde fark edilen şey ötekinin normu değil, anormalliktir; bedensel marazları olan biçimsizlikle özdeşleşirken yabancı da vatansız hale gelmektedir (Girard, 2005, s. 29-30). Ötekiler, yabancılar ve günah keçileri hiçbir şeydirler ve her şey olarak sınıflandırılabilirler. Zıtlıklar, eylemi ve bilgiyi olanaklı kılmaktadır. Haklarında karar verilemez kimseler ise rutinleşen zıtlıkları sersemletmektedir. Karar verilemezler, karşıtlıkların en yaşamsalının bile yapaylığını, narinliğini ve sahteliğini acımadan ifşa etmektedir (Bauman, 2003, s. 78). Kültürel ve dinsel yabancılığın yanında, tamamen fiziksel yabancılık da bulunmaktadır. Genetik bozukluklar, sakatlıklar, nörolojik hastalıklar ve delilik dikkat çekicidir. Fiziksel anormallik karşısında, insanlar ilk temasta hafif bir geri çekilme davranışını önleyememektedir. Anormallik sadece bedensel alanda görülmemektedir. Kurbanın davranışlarında, tutumlarında, konuşma tarzında ve varoluşunun tamamında anormallik bulunabilmektedir. Bu anormalliğin, katliamcılarının seçimlerinde ölçüt olarak kullanılabilmesi tüm alanlarda da görülmektedir. Toplumun yaygın statüsünden, yukarı ya da aşağı doğru yüksek derecede uzaklaşırsa, kıyım riski de o ölçüde büyümektedir (Girard, 2005, s. 24-25).

Girard'a göre, modern toplumlar kişinin kendi arzularının diğerine yansıtılmasıyla doludur; bu, modern fedakârlık biçimini ortaya çıkarmaktadır. Modern mağduriyetler genellikle fiziksel olarak daha az ve psikolojik olarak daha şiddetlidir, ancak yansıtma tutumlarında yine de daha güçlü olabilmektedir (Grande, t.y.). Girard açısından modernite, hiyerarşiden eşitliğe, farklılaşmadan

farklılaşmamaya, dışsal dolayımından içsel dolayımına geçiştir. Daha eşit bir oyun alanına sosyal geçiştir, ancak aynı zamanda kıskançlık, rekabet ve şiddet gibi mimetik riskleri de artırmaktadır. Mevcut mimetik modeller çoğalmakta, yakınlıkları arzuyu uyandırmakta ve artan rekabeti teşvik etmektedir (Cowdell, 2013, s. 117-118). Girard'da modern günah keçisi anlayışı, kendiliğinden bir psikolojik mekanizmanın sonucu olarak, başkalarının hatalarından veya günahlarından sorumlu tutulan kişi haline dönüşmüştür (Palaver, 2013, s. 152).

Bauman için belirsizliğin ortadan kaldırılması ya da yok sayılması sıradan bir modern pratiktir; modern siyasetin, aklın ve modern yaşamın özüdür. Modern yaşamda her şeyin tanımlanma gayreti içine sokulduğu görülmektedir. Kesin olarak tanımlanamayan her şey bastırılmakta ya da ayıklanmaktadır. Bu bağlamda modern pratikte hoşgörüsüzlük doğal bir eğilimdir. Asimile edilemeyen her şeyin meşruiyeti sorgulanmaktadır. Kolektif ve bireysel eylemler belirsizliği yok etme amacı tarafından yönlendirildiği sürece, sonuçta hoşgörü maskesi takılsa bile hoşgörüsüzlükten kaçmak imkânsız olacaktır (Bauman, 2003, s. 18). “Ben” ve “biz” biçimindeki asimilasyoncu politikalar bütün insanları derinden etkilemektedir. Eşit oldukları uluslararası sözleşmelerde ilan edilmiş olsa bile, ötekinin kimliği olduğu gibi kabul edilmemektedir. Hem eşitliği risk altında olduğu hem de damgalanma mağduru oldukları için zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Öteki, kimi zaman da farklı pratiklere maruz kalmaktadır; topluluk tarafından doğrudan dışlanmaya maruz kalmasa bile kendine benzetebildiği ölçüde onu inkâr ederek eritme pratikleri yaşayabilmektedir (Schnapper, 2005, s. 27-28).

Etnik ve dinsel azınlıklar, genellikle çoğunluğun azınlığa karşı kutuplaşmasına yol açmaktadır. Girard'a göre her topluma göre değişen bir kurbanlık seçim ölçütü bulunsa bile genel ölçüt kültürlerüstü bir niteliğe sahiptir. Hemen hemen her toplumda azınlıklar ve merkezi yönetimin dışında kaldığı varsayılan gruplar, ayrımcılık politikalarına maruz kalmaktadır. Hindistan'da Müslümanlara eziyet edilmesi gibi Pakistan'da da Hindular günah keçisine dönüşebilmektedir (Girard, 2005, s. 23-24). Benzemeyeni dışlama ya da bize benzemeyenler karşısında duyduğumuz tikslenme, evrensel ve olağan bir görüngü olarak değerlendirilebilir (Schnapper, 2005, s. 150).

Girard, modern toplumların günah keçisi ilan etme eğiliminden tümüyle kurtulmadığını ileri sürmektedir; zira her modern toplum kıt kaynaklar için rekabete girmekte ve çeşitli dönemlerde ortak bir dava adına ortak bir “düşman”a karşı birleşmektedir. Genellikle “ulusal güvenlik” bahanesiyle ortaya çıkan cadı avı, ırkçılık, antisemitizm, yabancı düşmanlığı gibi benzer fenomenlerin günah keçisi mekanizmasıyla bağlantısı bulunmaktadır (Kearney, 2012, s. 55-56). Girard, Foucault'ya yaklaşarak kapatma mekânlarını icat etmenin, kurbanların ilk kez tüm somut etnik, bölgesel veya sınıfsal kimlikten ayırmak anlamına geldiğini ileri sürmektedir. Modern kurban kavramının icadının bu mekanlarda açığa çıktığını ifade etmektedir (Cowdell, 2013, s. 107). Bu bağlamda René Girard'ın kurban ve şiddet teorisi ile Giorgio Agamben'in biyopolitik teorisi arasında da süreklilik ve örtüşme alanları bulmak mümkündür. Her ikisinde de söz konusu olan, bir topluluğun örgütlenmesinde şiddetin, özellikle de ölümün yönetimi olarak adlandırabileceğimiz bir şiddet biçiminin rolüdür. Girard'ın insan ilişkileri ve arkaik toplumların oluşumuna bakış açısında “politik olanı” ele almamasına rağmen, teorisinin önemli politik yankıları olduğu göz ardı edilemeyecektir. Bununla birlikte, Agamben'in biyopolitikasını, üretici şiddet üzerindeki tüm ısrarına rağmen, Girard'ın şiddet ve fedakârlığın temel rolüne ilişkin antropolojik açıklamasıyla birlikte okumak olasıdır. Görüleceği üzere, Girard'ın kurban ve şiddet teorisinde kurban edilen kurban kutsallık bahşedilmiştir; benzer şekilde, Agamben'in “istisnai hal” teorisi, eşdeğer olmasa da benzer bir şiddet biçiminin kurbanı olan

“homo sacer”e dayanmaktadır (Yepes, t.y.). Agamben’e göre kutsal insan, bir suçtan dolayı halk tarafından yargılanan kişidir. Bu kişinin topluluk tarafından kurban edilmesine tam anlamıyla izin verilmemektedir. Fakat, bu kişiyi öldüren birisi cinayet işlemiş sayılmaz. Kötü ya da murdar (impure) bir adama kutsal demek topluluğun âdetidir. Bu açıdan sacer hem kutsaldır hem de lanetli ve melundur. Nasıl ki hukuk ve egemen istisna durumunda, istisnai durum için, artık geçerli olmamakla ve bu durumdan çekilmekle geçerli oluyor; benzer biçimde “homo sacer” (kutsal insan) de, kurban edilemezliğiyle Tanrı’ya ait olmakta ve öldürülebilir olmasıyla da topluma dâhil edilmektedir. Kutsal hayat, kurban edilemeyen fakat öldürülebilir hayattır (Agamben, 2001, s. 90-103). Girard ve Agamben farklı şekillerde yorumlasalar bile, her ikisi de bir topluluk düzeninin kurulduğu özgün bir dışlama eylemine atıfta bulunmaktadır. Daha da önemlisi, her ikisi de kurban teorilerinin modern zamanımızla ilgili benzerlikleri üzerinden düşünmeye çalışmışlardır (Yepes, t.y.).

Sonuç

Mimesis kategorisine dayanan bir arzu teorisi geliştiren Girard, bu teorisinde insan davranışındaki öykünme eğiliminin sonuçlarına ağırlık vermektedir. Girard’da mimetik arzu, sosyalleşmenin ve kültürün ana unsurlarından biridir. Diğer taraftan, mimesis bir çatışma kuramıdır. Nitekim, kurban bunalımına kadar ulaşan bir saldırganlığa neden olmaktadır. Arzuyu başkalarına göre şekillendirmek toplulukta rekabeti her yere yaymaktadır. Rekabetin yarattığı kriz ancak günah keçisi ile çözüme kavuşmaktadır.

Mimetik krizin tetiklediği mimetik kutuplaşmanın sonucu günah keçisi ilan etmektir. Günah keçisinin tespit edilmesi belirli ölçütlere dayanabilmektedir. Efsanevi günah keçileri genellikle fiziksel, ahlaki veya sosyal olarak bozulmuştur; yabancılar, sakatlar, dışlanmışlar, çok düşük veya çok yüksek mevkideki kişiler vb. olabilmektedir. Kurban seçimindeki farklılıklar, topluluğun istikrarı tanımlama biçimine göre belirlenmektedir. Evli olmamak, yetişkin olmamak, kölelik, bedensel anomaliler gibi kategoriler günah keçisi mekanizmasını devreye sokabilmektedir. Kraliyet ailesinden olmanın tekinsiz duygular yarattığı durumlarla karşılaşılabilir. Toplum, statüleri ile kendilerinden ayrılan herkesi aynı sınıflandırmanın içine yerleştirebilmektedir. Mitolojide günah keçisi olarak seçilen kişiler gündelik hayatta bulunmasa bile dünyanın her yerinde topluluk şiddetiyle katledilmiş ya da kovulmuş yabancı ve öteki temasını bulmak mümkündür.

Sosyal ve politik krizlerde ırk, yabancılık, göçmenlik temelli düşmanlıklar ile karşılaşılır. Yabancılar yerleşik değerleri sarsmaktadır. Toplumsal karışıklık zamanlarında topluluk bağlarından uzak olarak görülen kimseler saldırıya maruz kalmışlardır. Mutluluğun sağlanması için ödenecek bedel yabancının dışlanması olarak görülmüştür.

Günah keçisinin bu niteliklerini Simmel’in ve Bauman’ın çalışmalarında da bulmak mümkündür. Simmel’e göre yabancının ön yargısız, nesnel tutumu ve eylemlerini gerçekleştirirken dini kaygılar ile geleneklerden etkilenmemesi onun içinde bulunduğu grupla gerilimli bir ilişki sürdürmesine yol açmaktadır. Bauman’a göre yabancı tanımlanamayandır ve belirsizdir. Ayrıca Agamben’in kutsal insan betimlemesi ile günah keçisi teorisi arasında benzerlikler bulunmaktadır. Kutsal insan hem kutsal hem de lanetlidir. Günah keçileri de hem katledilebilen ve dışlanan hem de korkuyla karışık bir saygı duyulan kimselerdir.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Conflict of Interest: The author have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Agamben, G. (2001). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. (Çev.: İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aygün, P. (2022). René Girard'ın "kurban" kavramının yol göstericiliğinde Emin Alper'in "Kız Kardeşler" filmi için bir okuma. *Balkan Müzik ve Sanat Dergisi*, 4 (1), 11-21.
- Balcı, S. (2022). René Girard'ın "üçgen arzu modeli"ne göre "Tahir ile Zühre" hikâyesinin incelenmesi. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 236-247.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (Çev.: İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cowdell, S. (2013). *René Girard and secular modernity: Christ, culture, and crisis*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Fleming, C. (2002). Mimesis and violence: An introduction to the thought of René Girard. *Australian Religion Studies Review*, 15 (1), 57-72.
- Gallese, V. (2011). The two sides of mimesis: Mimetic theory, embodied simulation, and social identification. S. R. Garrels (Ed). *Mimesis and science* içinde (s. 87-108). Michigan State University Press.
- Girard, R. (1997). Interview with René Girard: Comments on christianity, scapegoating, and sacrifice. *Religion*, 27, 249-254.
- Girard, R. (1996). *The Girard reader*. New York: Crossroad Publishing Co.
- Girard, R. (2003). *Şiddet ve kutsal* (Çev.: N. Alpay). İstanbul: Kanat Kitap.
- Girard, R. (2005). *Günah keçisi*. (Çev.: I. Ergüden). İstanbul: Kanat Kitap.
- Girard, R. (2010). *Kültürün kökenleri*. (Çev. A. Er & M. Yaman). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Golsan, R. (2002). *René Girard and myth: An introduction*. Oxfordshire: Routledge.
- Grande, P. B. (t.y.). *Imitation and Violence, today and in the past*. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/340279393_Imitation_and_Violence_Today_and_in_the_Past
- Gruenler, C. A. (2021). The Promise of mimetic theory as an inter-disciplinary paradigm for christian scholars. *Christian Scholar's Review*, 10 (2), 189-206.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kearney, R. (2012). *Yabancılar, tanrılar ve canavarlar: Ötekiliği yorumlamak*. (Çev.: B. Özkul). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kozal, G. (2013). René Girard'ın tragedya kuramını ve şiddet kavramını Arthur Miller'ın "Cadı Kazanı" metninden okumak. *Tiyatro Eleştirme ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, 22, 55-80.
- Palaver, W. (2013-a). *René Girard's mimetic theory*. East Lansing: Michigan State University Press.
- Palaver, W. (2013-b). Mimetic theories of religion and violence. Jerryson, M., Juergensmeyer M. & Kitts, M. (Ed.). *The Oxford handbook of religion and violence* içinde (s. 533-553). New York: Oxford University Press.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji düşüncesinin özünde öteki ile ilişki*. (Çev.: A. Sönmezay). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Simmel, G. (2008). *Bireysellik ve kültür*. (Çev.: T. Birkan). İstanbul: Metis Kitap.
- Straczek, B. (2014). René Girard's concept of mimetic desire: Scapegoat mechanism and biblical demystification. *Z Problematyki Filozoficznej*, 35, (4), 47-56.
- Tóth, P. (t.y.). *Mimesis as the extension of the mind*. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/40213683/Mimesis_as_the_extension_of_the_mind
- Traylor, A. D. (2014). Violence has its reasons: Girard and Bataille. *Contagion: Journal of Violence, Mimesis, and Culture*, 21, 131-156
- Yepes, R. D. (t.y.). *Sacred violence, sovereign violence: Contrasting the thought of René Girard and Giorgio Agamben*. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/5480305/Sacred_Violence_Sovereign_Violence_Contrasting_the_Thought_of_Ren%C3%A9_Girard_and_Giorgio_Agamben